

NATURA 2000 PLAČILA NA LJUBLJANSKEM BARJU

Predlog določitve površin za izvajanje režimov

Avtor (avtorji) / Author: Primož Glogovčan, Mateja Žvikart, Martina Kačičnik Jančar

Ljubljana, 14. 12. 2022

www.natura2000.si

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

ZAVOD REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA VARSTVO NARAVE

LIFE integrirani projekt za okrepljeno upravljanje Nature 2000 v Sloveniji (LIFE17 IPE/SI/000011) sofinancirajo Evropska unija v okviru programa LIFE, Ministrstvo za okolje in prostor ter partnerji. Za vsebino tega gradiva so odgovorni samo avtorji. Ta vsebina ne odraža nujno mnenja Evropske unije. Zato za vsebino in iz nje izhajajočo morebitno uporabo informacij Evropska izvajalska agencija za podnebje, infrastrukturo in okolje ter Evropska komisija ne prevzemata odgovornosti.

Projekt: LIFE-IP NATURA.SI: LIFE Integriran projekt za okrepljeno upravljanje Nature 2000 v Sloveniji – LIFE17 IPE/SI/000011

Naloga in akcija: C.3

Nosilec projekta: Ministrstvo za okolje in prostor
Dunajska 48
SI-1000 Ljubljana

Izvajalec naloge: Zavod RS za varstvo narave

Datum: 14. 12. 2022

Nosilec naloge: Primož Glogovčan, Mateja Žvikart, Martina Kačičnik Jančar

UVOD

Strateški načrt SKP 2023-2027 predvideva izvajanje Natura 2000 plačil. Z letom 2023 naj bi se le-ta začela izvajati na treh območjih – Ljubljansko barje, Goričko in Planinsko polje, v nadaljnjih letih pa se bo izvajanje širilo še na ostala območja Natura 2000 z mokrotnimi travniki.

Uvedba Natura 2000 plačil na območju Ljubljanskega barja in Planinskega polja je povezana z reševanjem t.i. travniškega opomina, ki ga ima Slovenija odprtega z Evropsko Komisijo (EK). EK Sloveniji očita, da na teh območjih ne izpolnjuje obvez, ki izhajajo iz obeh Natura Direktiv. Za območje Ljubljanskega barja še posebej izpostavlja slabo stanje ohranjenosti dveh vrst – barjanskega okarčka (*Coenonympha oedippus*) in kosca (*Crex crex*). V odgovoru EK na te očitke se je Slovenija obvezala, da bo na območju uvedla obvezne ukrepe v obliki Natura 2000 plačil. Kot izhodišče za določitev izvajanja N2k plačil je bila v začetni fazi načrtovanja ukrepov Strateškega načrta (SN) leta 2020 vzeta takrat veljavna cona potencialnega vpisa KOPOP za operacijo »Steljniki – STE«, ki je ciljno namenjena ohranjanju barjanskega okarčka in je bila velika cca. 309 ha. KOPOP je prostovoljen ukrep s katerim želimo kmete vzpodbuditi k izvajanju prilagojenih kmetijskih praks. Zaradi prostovoljnosti in tveganja, da se kmetje preprosto ne bodo odločali za izvajanje, so cone potencialnega vpisa KOPOP vedno določene širše in vključujejo tudi površine, ki za varstvo vrste niso ključne.

Evropska Komisija je bila že od začetka usklajevanj Strateškega načrta za obdobje 2023-2027 zelo pozorna na uvajanje N2k plačil in vseskozi opozarjala, da so predvideni ciljni ha občutno prenizki. Zavod RS za varstvo narave je v sklopu bilateralnih usklajevanj z Evropsko Komisijo to intervencijo dvakrat vsebinsko podrobno pojasnjeval in razložil, zakaj določitev režima na velikih površinah za tako specifično vrsto kot je barjanski okarček, ni ustrezno. Evropska Komisija kljub pojasnilom ni odstopala od svojih zahtev, zato je končna verzija Strateškega načrta v obliki, ki jo je bila EK pripravljena potrditi, poleg 350 izhodiščnih ha prinesla še dodatno povečanje režima za 200 ha na Ljubljanskem barju v letu 2027. Skupno torej 550 ha do zaključka tega programskega obdobja. Pri podrobnejšem načrtovanju in umeščanju omenjenih plačil na območje Ljubljanskega barja smo naleteli na določene težave, ki so podrobneje opisane v nadaljevanju in zaradi katerih ugotavljamo, da bo potrebno to intervencijo na območju Ljubljanskega barja izvajati nekoliko drugače kot je zapisano v Strateškem načrtu. V nasprotnem primeru ne le, da ne bomo dosegli potrebnih ciljev (izboljšanje stanja), temveč bomo še dodatno prispevali k poslabšanju habitata za barjanskega okarčka.

Barjanski okarček je na barju kritično ogrožen in v slabem ohranitvenem stanju. Njegova populacija je tako maloštevilna, da je na robu izumrtja. Trenutno živi samo še na dveh fragmentih primerne habitata. Na enem fragmentu v zadnjih letih v okviru kohezijskega projekta PoLJUBA poteka reintrodukcija vrste. Populaciji, ki sta navzoči na teh dveh fragmentih, nista povezani oziroma se povezljivost trenutno zagotavlja z aktivnim prenašanjem osebkov. Enoten habitat vrste, kot je bil navzoč pred desetletji, je izgubil povezljivost in okarček ga, zaradi omejene mobilnosti in zanj značilne vezanosti na larvalni habitat, ne zmore več sam ponovno naseliti. Njegov življenjski prostor je močno prizadet predvsem zaradi intenzivnega izsuševanja območja v preteklem stoletju, kar je omogočilo intenzivno kmetijsko rabo, tako z intenziviranjem travnikov kot tudi s preoravanjem travnikov v njivske površine. Po drugi strani pa se določene površine zaradi razdrobljene posestne strukture in posledično neekonomičnosti kmetijske dejavnosti opuščajo, kar vodi v zaraščanje. Analiza površin kaže, da so travniške površine na širšem območju, kjer je vrsta bila prisotna v

preteklosti in jo opredeljuje cona potencialnega vpisa KOPOP za operacijo »Steljniki – STE«, v različnem stanju ohranjenosti. Površine, kjer je vrsta še prisotna oz. kjer je še ohranjen ustrezen habitat, so minorne (cca. 5-10 ha). Bistveno večje površine predstavljajo travniki na katerih se trenutno izvaja intenzivna kmetijska raba oz. površine, ki se zaraščajo z invazivnimi tujerodnimi vrstami (predvsem zlata rozga) ali z lesno zarastjo (npr. krhlika). Veliko težavo predstavljajo tudi njivske površine nastale iz nekdanjega travniškega habitata vrste, ki so na območju razporejene tako, da onemogočajo spontano/naravno kolonizacijo (v kolikor bi se vrsta v prihodnje številčno okrepila). Pristop k vzpostavljanju ugodnega habitata za vrsto je torej od parcele do parcele različen in odvisen od izhodiščnega stanja. Poleg tega se na nekdanjem življenjskem območju barjanskega okarčka danes še vedno pojavlja tudi kosec (*Crex crex*), ki je prav tako ena izmed kvalifikacijskih vrst v slabem ohranitvenem stanju in se opomin EK nanaša tudi nanjo.

Z izboljšanjem stanja barjanskega okarčka se ukvarjamo že leta. Trenutno potekajo, ali so v prijavi projekti, s katerimi se bo vrsta po gojitvi »ex situ« reintroduciral na nove površine. Prve reintrodukcije so že bile uspešno izvedene. Trenutno je ustreznega habitata za dolgoročno preživetje in izboljšanje stanja vrste na Ljubljanskem barju premalo in ga je treba nadalje vzpostavljati, hkrati pa zagotoviti tudi njegovo zelo zahtevno rabo in zaščito pred invazivnimi tujerodnimi vrstami. Predvidena vzpostavitev habitata barjanskega okarčka na vseh 350 ha zahtevanih površin naenkrat in z uniformnim ukrepanjem na travniških površinah, ki so v različnih stanjih kmetijske rabe, zaradi zahtevnosti naloge preprosto ni mogoča.

Uvajanje enotnega režima Natura 2000 na 350 ha, kot je predviden v Strateškem načrtu, je torej neustrezno in tudi nesmiselno. Logika določevanja con potencialnega vpisa KOPOP je namreč drugačna kot uvajanje režima – pri KOPOPu so cone zaradi prostovoljnosti in tveganja, da se kmetje preprosto ne bodo odločali za izvajanje, vedno določene širše, predvideva se tudi postopnost vpisa v ukrep. Pri uvajanju režima pa je izhodišče drugačno. Izhajamo iz cilja ohraniti vrsto in habitat (kjer sta še prisotna) oz. njen habitat izboljšati na točno določenih površinah. Režim na predvidenih 350 ha zahteva takojšnje in enotno izvajanje zahtev, ne glede na stanje zemljišča in preteklo gospodarjenje.

Dinamika spreminjanja kmetijske rabe na Ljubljanskem barju je velika. Če bi želeli z režimom pristopiti k ohranitvi oz. izboljšanju stanja barjanskega okarčka, bi bilo treba pred širšim uvajanjem režimov ponovno popisati rabo in stanje zemljišč in uvesti več različnih režimov, kot pojasnujemo v nadaljevanju.

Glede na to, da gre za vrsto z zelo specifičnimi ekološkimi zahtevami in slabo mobilnostjo, je vidik vzpostavljanja povezljivosti posameznih habitatov ključen. Izhajajoč iz trenutnega stanja bi tako za začetek (izvajanje od leta 2023 dalje) potrebovali vsaj 3 različne režime:

1. Režim za ohranjanje obstoječih (sub)populacij barjanskega okarčka in/ali ustreznega habitata na parcelah, kjer je vrsta oz. habitat še prisoten.
2. Režim za ekstenziviranje rabe travniških površin (1).
3. Režim za konverzijo njiv v travnike.

Strateški načrt 2023–2027 za območje Ljubljanskega barja predvideva povečanje izvajanja režima na dodatnih 200ha v zadnjem letu izvajanja načrta (t.j. v letu 2027). Za to povečanje predlagamo izvajanje režima na območju, kjer se poleg barjanskega okarčka pojavlja tudi metulj strašničin mravljiščar:

4. Režim za ekstenziviranje travniških površin

PODROBNEJŠI OPIS POTREB VZPOSTAVLJANJA REŽIMOV NA OBMOČJU LJUBLJANSKEGA BARJA

1. Splošni režim

Splošen režim se uvede za celotno območje (površine A, B, C) na katerem se vzpostavljajo različni ciljni režimi in stopi v veljavo z letom 2023 ter obsega naslednje zahteve:

- Prepovedano je vzdrževanje (čiščenje in poglabljanje) terciarnih odvodnih kanalov ter izdelava novih.
- V primeru pojavljanja ITV in/ali lesne zarasti (npr. krhlika, vrba, črna jelša) jo je treba aktivno odstranjevati. Pred vsakokratnim odstranjevanjem je potrebno o tem obvestiti pristojne službe.
- Prepovedana je paša.
- Obstoječe mejice je potrebno ohranяти in jih vzdrževati na način, da se ne prekine zveznost krošenj (prepovedano jih je odstranjevati ali vzdrževati »na golo«).
- Na Površinah, ki bodo ob uveljavitvi režima po kmetijski rabi kmetijske površine v zaraščanju (1410), se sme odstranjevati lesno zarast le ob predhodnem soglasju pristojnih služb. Na površinah se lahko vzpostavi ekstenzivni travnik.

2. Režim za ohranjanje obstoječih (sub)populacij barjanskega okarčka in/ali ustreznega habitata na parcelah, kjer je vrsta oz. habitat še prisoten (površine A)

Gre za površine, kjer je barjanski okarček trenutno prisoten in te površine predstavljajo njegov življenjski prostor.

Ta režim je s predpisanimi zahtevami že ustrezno določen v Strateškem načrtu.

Režim se začne izvajati v letu 2023.

Območja za katera velja ta režim so v grafičnih prilogah označena kot površine za varstvo barjanskega okarčka.

3. Režim za ekstenziviranje rabe travniških površin (površine B)

Gre za površine, ki v naravi predstavljajo travnike z različnimi načini upravljanja (intenzivno, pol-intenzivno) in predstavljajo potencial za širitev obstoječih (sub)populacij barjanskega okarčka in njihovo povezljivost. Na teh površinah je zato prednostni cilj vzpostavitev ustreznega habitata za vrsto, ki vključuje ekstenziviranje rabe. Na teh površinah se pojavlja tudi kosec. Zato je potrebno režim oblikovati upoštevajoč ekološke zahteve obeh vrst. Po pregledu obstoječih režimov in ukrepov Strateškega načrta 2023-2027 ugotavljamo, da je za ta območja z nekaj dopolnitvami povsem ustrezen upravljavski del zahtev operacije »Ohranjanje vlažnih ekstenzivnih travnikov – VTR«.

Potreben režim na površinah za ekstenziviranje rabe travnikov (1) je:

- Košnja je dovoljena od 10. julija tekočega leta za travnike, na katerih kosec v tekočem letu ne bo prisoten, ali od 1. avgusta tekočega leta za travnike, na katerih se bo prisotnost kosca v tekočem letu potrdila z vsakoletnim monitoringom kosca, ki poteka v okviru monitoringa populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000.
- Košnja poteka od sredine travnika navzven ali z ene strani travnika proti drugi ali od zunanjega roba travnika proti sredini.

- Košnja od zunanjega roba proti sredini je možna le za GERKe, večje od 1 ha. Pri tem načinu košnje se na sredini travnika obvezno pusti t.i. nepokošen rešilni otok, ki na najožjem delu meri od najmanj 10 m, na najširšem pa do največ 20 m.
- Gnojenje ni dovoljeno.
- Mulčenje ni dovoljeno.

Režim se začne izvajati v letu 2023.

Območja za katera velja ta režim so v grafičnih prilogah označena kot površine za ekstenziviranje rabe travniških površin.

4. Režim za konverzijo njiv v travnike (površine B)

Doseganje povezljivosti trenutno ločenih populacij je ključnega pomena. Zaradi preteklega izsuševanja in intenzifikacije kmetijske rabe so na območju potencialnega pojavljanja barjanskega okarčka nastale tudi njive. Njive ne samo, da ne predstavljajo življenjskega prostora za okarčka, temveč imajo zaradi intenzivne kmetijske obdelave (gnojenje, uporaba FFS) negativen vpliv na širše območje. Zato jih je znotraj območij s posameznimi ciljnimi režimi (površine za varstvo barjanskega okarčka in površine za ekstenziviranje rabe travniških površin) dolgoročno treba spremeniti v travniško rabo.

Potreben režim na območjih, kjer je potrebna konverzija njiv v travnike:

- V letu 2023 je treba obvestiti vse lastnike, ki imajo znotraj območja površin za ekstenziviranje rabe travniških površin njive, da od vključno leta 2026 (oz. od 2027 na režimu za strašničnega mravljiščarja) tovrstna raba ne bo več mogoča.
- Od leta 2026 dalje je prepovedano gnojenje (velja za mineralna in organska gnojila).
- Najkasneje do leta 2030 morajo te površine izpolnjevati zahteve za rabo 1300 (trajni travnik).

Njive so vključene v območje površin za ekstenziviranje rabe travniških površin (površine B), zato zanje ni izdelan poseben sloj. Za določitev, katere površine zapadejo pod ta režim, se določi t.i. presečni datum, ki naj bo naslednji dan po sprejetju/ uvedbi režima. Na presečni dan se naredi analiza, katere površine znotraj območij so njivske. Za njih velja ta režim.

5. Režim za ekstenziviranje rabe travniških površin za vrsto metulja strašničnin mravljiščar (površine C)

Po Strateškem načrtu je v letu 2027 predvideno izvajanje ukrepa Natura 2000 plačil na dodatnih 200 ha. Predlagamo, da se režim uvede tudi na površine, kjer se pojavlja vrsta metulja strašničnin mravljiščar.

Potreben režim za ekstenziviranje rabe travniških površin je:

- Košnja ni dovoljena od 15. junija do 1. septembra.
- Obvezno je spravilo. Trava se pospravi v obliki mrve. Siliranje pokošene trave in povijanje trave s folijo (baliranje v silažne bale) nista dovoljena.
- Mulčenje ni dovoljeno.
- Gnojenje ni dovoljeno.
- Za omejevanje širjenja ITV je obvezno 1x v treh letih izvesti 2-kratno košnjo v tekočem letu, pri čemer mora biti prva košnja pred 15.6., druga pa po 1.9..

Za njivske površine znotraj tega sloja velja, da jih je treba zatraviti najkasneje v letu 2027 in na njih upravljati na način, ki bo najkasneje do leta 2031 omogočal prijavo rabe 1300 (trajni travnik). Velja enak režim kot za konverzijo njiv površin C.

6. Analiza kmetijske rabe tal in GERK-ov:

Analiza rabe tal v sloju za Natura 2000 plačila (vrednosti so okvirne):

RABA	REŽIM ekstenzifikacija travnikov (ha)	REŽIM barjanski okarček (ha)	REŽIM strašnični mravljiščar (ha)	SKUPAJ
1100	112	0	8,5	120,5
1300, 1321	413	9,01	99	521,01
1410	12	0,62	0,56	13,18
1500	10	0,05	8,3	18,35
1600	7	0	0,45	7,45
ostalo				9
SKUPAJ				689,49

Analiza GERK-ov v sloju za Natura 2000 plačila (vrednosti so okvirne):

GERK RABA	REŽIM ekstenzifikacija travnikov (ha)	REŽIM barjanski okarček (ha)	REŽIM strašnični mravljiščar (ha)	Skupaj
1100, 1131	98	0	10	108
1300	407	3	95	505
SKUPAJ	505	3	105	623

Predvideno časovno vključevanje površin (GERK) v sistem Natura 2000 plačil (vrednosti so okvirne):

LETO	upravljanje	GERK raba (ha)	ha	sum	Predvidena površina po SN SKP
2023	režim barjanski okarček	1300	3	410	350
	režim ekstenzifikacija travnikov	1300	407		
2026	režim konverzija njiv v travnike	1100,1131	108	223	200
2027	režim strašničin mravljiščar	1300	95		
2027	režim strašničin mravljiščar	1100	10		
SUM			623	623	550

ZAKLJUČEK

Menimo, da uvedba uniformnega režima za namene vzpostavljanja habitata za barjanskega okarčka, kot je predviden v Strateškem načrtu, v dani situaciji, ko je vrsta prostorsko omejena le na dve znani lokaciji, ne bo prinesla zahtevanega rezultata oziroma bo za ohranjenost narave škodljiva. Zato predlagamo, da se uvedba več režimov izvede na zgoraj opisan način, kar bo dolgoročno prineslo k izboljšanju stanja barjanskega okarčka in drugih vrst, ki so vezane na travniške habitate. Poleg tega želimo poudariti, da bo potrebno spremljati učinke Natura 2000 plačil in prilagajati zahteve, zlasti glede datumov košnje, če se izkaže, da je to potrebno.

Za konec podajamo še kratko pojasnilo glede grafičnih prilog:

Ime sloja: **N2k_plačila_LjB_dec2022**

- **barjanski okarček prisoten: površina A, površina: 9,7 ha**
- **Ekstenzifikacija travnikov: površina B (sem so vključene tudi površine z režimom za konverzijo njiv v travnike), površina: 560,94 ha**
- **Strašničin mravljiščar: površina C, površina: 119,01 ha**